

„Kedves Édesanyám, ha föl akarsz keresni,

Oroszország közepébe gyere ki.

Megtalálod síromat egy kőszikla alatt,

Drága Édesanyám, ott sirasd ki magad.”

Odakintről behallatszott az eső kopogása, ahogy a konyhaasztal köré ültünk mind. Két kedves ismerőst és a nagymamámat kértem meg, hogy meséljenek nekem a II. világháborús emlékeikről, hogyan élték meg azt az időszakot, amikor a veszély és a félelem a mindennapok velejárója volt.

Bár ők úgy gondolták, hogy egy interjúra hívtam őket, sokkal inkább szerettem volna kötetlenül beszélgetni velük és elbeszéléseikből, meséikből megtudni, mire emlékeznek.

Ahogy feltettem a kérdést, mi jut eszükbe elsőként azokból az időkből, mély csöndet kaptam válaszul. Valamiért egyikük sem kezdte szívesen a beszédet. Hol rám néztek, hol egymásra, hol csak gondolkodva az asztallapra. Végül egyikük megtörte a csendet.

„Valójában nagyon nehéz megtartó erőről beszélni, amikor a családfőnek el kell hagynia a családját a hazáért.

A második világháborúban édesapám, mint ludovikás tiszt, Horthy Miklós testőre volt. De aztán később, Erdély visszafoglalása után a háborúba kiküldték katonának. Ő mesélt nekem az élményiről, egy szem gyermeke voltam, az ölébe ültetett, és úgy mondta. Mesélt nekem a háborúról, amiről nem sokat volt szabad otthon szólni. Apukámat hadbírótság elé akarták állítani, ugyanis a német vagonokat feltörte, és az ételt szétosztotta az éhező magyarok között. Csak úgy menekülhetett meg, hogy ismerte a hadbíró, aki szólt neki, hogy siessen, induljon haza. Ő pedig jött Kijevből, a Kárpátokon át egészen Hatvanig.

Ekkorra Hatvanban már állandóak voltak a légi riadók. Olyankor anyukám a hátára kapott és futottunk fel a Szőlőhegyre az óvóhelyig. Ekkor bombázták le a hatvani vasutat is, amikor is a házunk megrongálódott, szóval muszáj volt elköltöznünk.

A Csányi útra mentünk, viszont arra kevés gyerek élt. Az volt a legjobb szórakozásom, hogy a ledobott bombák tölcserjét szedegettem a kötényembe.

Aztán édesapámat megint behívták a hadseregbe. Ott a Csányi úton vitték a magyar hadifoglyokat, azt nem tudom, hogy merre, hová... Hosszú sorban vitték őket, és édesanyám azt hitte, hogy édesapám is köztük van. Kiment egy vödör vízzel, bögrével és kenyérszeletekkel, azt osztogatta volna a katonáknak, csak akkor őt is belökték oda, hogy elvigyék.

Csak pár száz méter után engedték vissza, hazajöhetett, nem kellett elmennie.”

Ezek után már nem kellett kérdéseket feltennem, a történetek maguktól jöttek. Volt, hogy pár percig csönd volt, amíg megemésztettük a hallottakat. A beszélgetés hangulata hullámzó volt, megesett, hogy mind neveltünk egy-egy gyermeki emléken, vagy éppen szóhoz sem jutottunk a hallottaktól. Elgondolkodtató és megindító délután volt számomra az összes történetével és könnycseppjével.

„Az én apukámat is elkapták Pesten, az oroszok. Vagonba gyűjtötték az embereket és úgy vitték őket. Édesapám egy évig orosz fogságban volt, és annyira nem volt ennivaló, hogy ő a lovakkal együtt ette meg a takarmányt. Sok rab evett még csalánlevelet is, hogy ne éhezzen.

Egy évvel az elfogása után kihirdették, hogy azokat a rabokat, akik nagyon legyengültek, elengedik, mert már nincsenek hasznukra. Erre apukám még azt a kevés ételt sem ette meg, amit addig, hanem csak a mahorkát rágta. Az volt a dohány, akkor így nevezték. Így nagyon lefogyott, és amikor jött a tiszt orvos kiszűrni a rabokat, hazaengedte apukámat is.

Erdőtarcsán éltünk, ott pedig nem éreztük meg annyira, a háború hatásait. Mi otthon anyukámmal éppen disznót vágtunk. Voltak, akik segítettek, férfiak a faluból, akik nem lettek besorozva, akik szerették volna elvenni anyukámat. Mindig mondták neki, hogy már úgysem jön haza az ura, ne legyen egyedül. De anyukám nem is figyelt rájuk, ő tudta, hogy hazaér még a férje. Érezte, hogy nem halt meg, hogy visszatalál hozzá. Ilyen nagy szerelem volt az övéké.

És akkor pont, amikor otthon levágtuk a disznót, aznap éjszaka apukám haza is ért.

Addig anyukám mindig azért imádkozott, hogy jöjjön haza, ám ekkor nagyon megijedt, ahogy meglátta. Édesapám gyenge volt, éhes és csont és bőr. Féltette, hogy ne egyen gyorsan, mert abba fog belehalni. De szerencsére apukámnak nem lett baja.

Megmenekült a fogságból és hazajött hozzánk, a családjához, mi pedig vártuk.”

„Mi mindig mentünk a templomba anyukámmal, mert hát mit is csináltunk volna? Az oroszok apukámat is elvitték robotmunkába, Hatvanba, a téglagyár előtti nagy rétre, sok más családfővel együtt. Az asszonyok pedig, akiknek az embereit elvitték, hordták nekik az ételt. Aztán egyszer megkértem anyukámat, hogy had vigyem el én apának az ennivalót, mire ő a hátamra kötötte a levest, a szalonnát, a kenyeret és elindított a többi asszony után. Ez volt 1944-ben, itt voltam tizenkét éves.

Nagygombos felé, a gesztenyefasoron haladtunk egészen a nagy rétig, lövészárkok mellett. A patakon felrobbantották a hidat, és csak keskeny padlót tettek a helyére; azon kellett keresztülmenni. Nagy sár volt, én pedig lemaradtam a többi asszonytól, mert leszakadt a cipőm és elestem. Emlékszem, ahogy egyedül maradtam és körbenéztem; rögtön a háború után volt ez, még nem szedték rendbe a csatateret. Rengeteg bunker, elhagyott ruha, sisak, elpusztult lovak, sőt még emberek is heverték a földön. Nagyon féltem. Az asszonyok addigra már jóval előttem jártak, de visszanéztek rám és megvártak. Sírva mentem tovább feléjük.

Szegény apukámhoz, mikor odaértem, mondom:

- Apuka! Elestem és kiment a leves.
- Nem baj, kislányom. Elég nekem ez.

A bátyámat is elvitték magukkal, egészen Jászapátiig, lovakat hajtani. Mert nem ők hajtották, hanem szereztek rá embereket, akik ingyen dolgoztak.

De ám nekünk sem volt könnyű, akik otthon maradtunk. Az orosz katonák, amint bevonultak és elkezdtek a németeket hátra tolni, elkezdődött Heréden is a csata. Elég lényeges terület volt ez akkor, vagyis az újhatvani temetőtől Herédig volt az első vonal. Nagy ostrom volt, amíg sikerült kitolni a németeket.

Egyik éjjel nagy csörömpölést hallottam, aztán apukám még otthon volt, mondta, hogy siessek be a kamrába elbújni. Mondtam neki, hogy nem, inkább átmentem a szomszédhoz. Úgy éreztem, csak a mi házunkat lövik. A kiskertünkben akkora hatalmas akna volt, hogy egy lovas kocsi meg tudott volna fordulni benne.

A szomszédunkban meg olyan pince volt, hogy betonnal volt kibélelve, és én mindig ott voltam éjszaka. Otthon nem mertem aludni, mert féltem. Aztán egyik este fogtam a cipőmet és kiálltam az ajtóba, de mondtam édesanyámnak, hogy: „Én már úgy szeretnék itthon maradni. Nem akarok ott lenni.”

Megtartó erő a szétszórattatásban – Családok a történelem viharában
Krizsán Vivien

Akkor este otthon maradtam. És még ez volt a szerencsém! Éjszaka levágott egy akna a pincébe, a lépcsőnél, ahol mindig ültem. Én pedig nem voltam ott.

A szomszédba egyébként jöttek Erdélyből menekültek, beköltöztek. Ahogy vége lett a háborúnak, ők maradtak akkor is, mert nem kellett fizetniük, csak lakhattak ott.

Egy házaspár volt; Bíróék. A Bíró úr meg sokat mondogatta még a németek otléte alatt, hogy: „Csak jönnének már az oroszok. Jobb lenne az!”

Aztán bejöttek az oroszok, de azok olyan vadak voltak. Már az első alkalommal levették a Bíró úr cipőjét, mert látták, hogy az jó fajta bakancs, és helyette egy rongyos, viseltes cipőt adtak neki oda. Borzalmas volt.

Végül a konyhások nem is mentek tovább, megálltak Heréden és úgymond elfoglalták.

Annyi orosz jött be! Ahogy sötét volt már, mi pedig kijöttünk otthonról, végig ültek az útszéli padkán, majdnem felbuktunk a lábukban.

Kint már az unokatestvéremék is odajöttek hozzánk, és a szüleinket elhajtották, hogy főzzenek rájuk.

Aztán már egy idő eltelt, mire mi az unokatestvéremmel elkezdtük keresni, hogy merre mentek. Hát anyukáék bent főztek még mindig.

Akkor, egyszer betoppan egy orosz katona, kosárral a karján, mire Mari néném azt mondja: „Nézd már! Hát ez meg a mi kosarunk!”

Meg volt lepődve. Egy ablaknyi méretű beépített polc volt a házukban, aztán be volt takarva papírral, mintha csak dísz lenne, de az oroszok megtalálták. Volt ott minden nekik; szalonna, kenyér, sajt még bor is. És elhozták. Mindent összeszedtek. Belőtték az ablakokat és bementek rajtuk. Feltúrták a házakat, keresgéltek, mindent kutattak; ennivalót, pénzt, mindent.

Egyébként meg ők még harcoltak. A konyhások főztek rájuk Heréden, nagy kondérokban, a mi állatainkat vágták le.

Na meg a ruhákat! Ott levetkeztek és hatalmas kondérokban főzték ki a ruhákat. Mert ezek már megtetvesedtek, ahogyan rég nem fürödtek. Ott fertőtlenítették nekik a konyhások.

Borzalmas volt.

Szóval ekkoriban tényleg csak a templom jelentette számunkra a kikapcsolódást. Apukám nagyon szeretett oda járni. A hóna alá fogta az imakönyvet, elmentünk a délutáni litániára, azután pedig a templom előtt az utcabeliekkel beszélgettünk. Ez volt a legjobb szórakozás.

És ez az egész decemberben folyt le. Az oroszok december ötödikén jöttek be, aztán maradtak is. Így már nem volt karácsony, nem volt fa. Csak a szomszédban, akinek volt fenyőfája a kertben, az adott egy ágat, mi pedig azt díszítettük fel. Fogtuk a selyempapírt, kicakkoztuk a szélét és szemet tettünk bele. Az volt a karácsonyfadísz. Aztán körülültük azt az egy ágat és apukám énekelt. Szeretett nagyon énekelni karácsonyi dalokat. Ezek ám rossz emlékek, de egyben szépek is.

Aztán ám voltak más családok is, például a mögöttünk levő utcáról a szomszédok. Ott a férjet elvitték katonának, aztán az asszony maradt egyedül négy gyerekkel. A nőnek meg muszáj volt dolgoznia, ha el akarta tartani a családot, így a gyerekekkel a nagyszülő volt otthon. Így ment ez akkoriban, nem voltak így szétszakadva a családok. Együtt volt mindenki, aztán nehéz helyzetben megsegítették egymást.

Sok mindent tanultunk meg akkor. Például azt, hogy a szeretet az tényleg mindent legyőz. Ha egy családban szeretet van és megértés, akkor nincs olyan, amit ne oldana meg. Mi még így lettünk nevelve.

Hogy szeressük egymást, aztán én ezt máig betartom. Én nagyon szeretem a családomat. Minden egyes nap hálát adok értük és imádkozom, hogy a Jó Isten vigyázzon rájuk továbbra is. Mindig is ez volt közöttünk az összetartó erő.”

Sokszor hallottam már ezeket a mondatokat a szeretetről, valamiért viszont mindig sablonosnak gondoltam őket. Mert persze, a szeretet sokszor segít átlendülni a gondjainkon, de nem oldhat meg mindent. Viszont, ahogy ennek az idős hölgynek a szájából hallottam, olyan őszintén és magabiztosan kijelentve, megértettem a lényegét.

Mindez nem azt jelenti, hogy a szeretet kézzelfogható megoldást nyújtana a gondjainkra, a háborúra, vagy bármire, csupán menedékkül szolgál, ha összezsapnak a fejünk felett a hullámok. Amikor már úgy érezzük, hogy nem tudunk mit tenni, hogy elveszünk, elég, ha a családukban megértést és szeretetet sugároznak felénk. Rengeteget segít, ha érezzük, hogy szeretve és megbecsülve élünk, ha várnak haza.

Megtartó erő a szétszórattatásban – Családok a történelem viharaiban
Krizsán Vivien

A végső konklúzió tehát az, hogy szeretet és összetartás nélkül nem lehetett átvészelni azt az időszakot. Mindennél fontosabb volt az összetartás családtagok, barátok, még a szomszédok között is.

Ez az, aminek soha nem szabad megváltoznia, mert ezek a kapcsolatok azok, amik erőt adnak, amelyekre támaszkodni tudunk.